

L'ESTÈTICA NEOGÒTICA I LA MORT GÒTICA AL MARESME (1876-1906) ELS SEPULCRES DE SANT PERE DE CLARÀ - ARGENTONA

Joan Armangué i Herrero
Col·lectiu pel Museu Arxiu d'Arenys de Munt

RESUM

La fundació de la primera entitat excursionista de l'Estat espanyol, l'Associació Catalana d'Excursions Científiques (1876), va permetre a un grup escollit de barcelonins de redescobrir els territoris rurals o, de qualsevol manera, geogràficament perifèrics. La tendència arqueològica de les primeres excursions, durant la presidència de Josep Fiter (1876-1878), va conduir els socis a voler recuperar la memòria dels temps antics rere l'empenta d'un tardà Romanticisme que ja obria les portes al modernisme. Mentrestant, el gust neogòtic dominava en les arts aplicades i, com a memòria de l'edat mitjana, els joves excursionistes van privilegiar interessos espontanis envers els sepulcres del gòtic català: la mort en el record. Entre altres anècdotes ambientades al Maresme, voldríem estudiar el contacte entre l'Associació i els sepulcres de Sant Pere de Clarà, a Argentona.

PARAULES CLAU

Sepulcres, sepultures, arts sumptuàries, neogòtic, associacionisme excursionista.

ABSTRACT

The foundation of the first hiking organization in Spain, the Catalan Association of Scientific Excursions (1876), allowed a select handful of Barcelonans to rediscover rural or, in any case, geographically peripheral territories. The archaeological trend of the first excursions, during the presidency of Josep Fiter (1876-1878), led the members to try to recover the memory of ancient times after the push of a late Romanticism that already had opened the doors to Modernism. Meanwhile, the neo-Gothic taste dominated the applied arts and, as a memory of the Middle Ages, young hikers privileged spontaneous interests towards the tombs of Catalan Gothic: death in memory. Among other anecdotes set in the Maresme, we would like to study the contact between the Association and the tombs of Sant Pere de Clarà, in Argentona.

KEYWORDS

Tombs, graves, sumptuous arts, neo-Gothic, hiking associations

L'Associació Catalanista d'Excursions Científiques

Durant el darrer quart del segle XIX, l'associacionisme excursionista català va articular els anhels culturals –certes *preocupacions*, en deien ells– d'una part de la burgesia barcelonina, protagonista encara de l'empenta de la Renaixença, hereva tardana del Romanticisme i llavor del que havia d'esdevenir el modernisme finisecular. En aquesta nostra primera aproximació al tema objecte d'aquesta trobada maresmenca, ens centrarem en alguns aspectes de l'activisme cívic i artístic de l'entitat pionera de l'excursionisme català (1876), l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC) i, més concretament, en els anys de la presidència de Josep Fiter i Inglès (1876-1878), el qual, després de l'escissió de la primera Junta Directiva, va fundar una segona entitat, sota el nom d'Associació d'Excursions Catalana (1878-1890), que havia de donar lloc a una nova aventura cultural que aquí convindrà que deixem de banda (Samper, 2013, pàg. 86-87).

Som, doncs, a l'any 1876 i, en un viatge en tren de tornada del Masnou a Barcelona, com a moment emotivament culminant d'una excursió al castell de Montgat, cinc joves excursionistes, entre els quals el primer president, Josep Fiter i Inglès (1857-1915), funden

la Catalanista.¹ Un cop firmats els documents oficials (3 de desembre del 1876) i, per tant, com a excursió institucionalment ja regulada, el diumenge següent, 10 de desembre, l'Associació duu a terme al monestir de Pedralbes la primera excursió recollida a les *Memòries*.²

Un precedent: el sepulcre d'Elisenda de Montcada

Tot i que encara ens trobem fora del territori objecte del nostre interès, val la pena de llegir amb atenció la crònica de l'excursió.³ Hi trobem, en efecte, dues constants que ens acompanyaran també, més endavant, al llarg de les primeres excursions pel Maresme. De primer, una clara voluntat intervencionista, deguda al fet que interès fonamental del primer excursionisme no era pas el lleure, sinó, més aviat, l'ús del lleure (és a dir, els dies festius) per poder conèixer en persona i *in situ* els monuments històrics catalans, normalment en decadència, i, a través d'una anàlisi fonamentalment arqueològica, preservar-ne les restes, bé gràcies a l'estudi (que preveia la realització de croquis en mans d'hàbils excursionistes, croquis que passaven a enriquir l'arxiu de l'entitat); bé gràcies a recomanacions adreçades als responsables de la custòdia dels monuments; bé a través de la troballa, la recuperació o l'adquisició de peces arqueològiques, base del Museu de l'ACEC, que havia de créixer paral·lelament a l'arxiu. Tot aquest tràfec formava part de l'aspecte *científic* que donava nom a la Catalanista. A Pedralbes, per exemple, llegim a l'acta que «lo Sr. President [Josep Fiter] demostrà lo molt profitosa quo havia sigut la primera sortida: digué que l'estàtua que ens havia mogut a anar a Pedralbes, estava ja en lloc segur dins lo monestir, i que havia encomanat hi possessin també un àngel que havia vist darrera de l'altar major, corresponent al sepulcro d'Elisenda de Montcada» (pàg. 5). L'altre precedent que volem destacar és, alhora, precisament, aquest interès envers l'art gòtic i, pel que ara ens interessa, envers l'art funerari relatiu a la mort gòtica: hom calca les làpides dels sepulcres de Pedralbes per a l'arxiu de l'Associació i, a partir d'un croquis de Felicià Marí, excursionista, el dibuixant professional J. Morell reproduirà artísticament l'esmentat sepulcre d'Elisenda de Montcada, que esdevindrà el primer gravat al volum I de les *Memòries* de l'Associació Catalanista (pàg. 6).

1 Concretament, el 26 de novembre del 1876, l'endemà del dinovè aniversari del president. Veg. la ressenya de la sortida, a càrrec de Josep FITER I INGLÈS, «EXCURSIÓ A MONTGAT» (*MEMÒRIES*, I, pàg. 1-4).

2 Les *Memòries* es van començar a imprimir l'any 1880 de manera retrospectiva, reprenent les ressenyes de les excursions dels anys 1876-1877 (vol. I); i fins al 1888 no havien d'aparèixer els materials corresponents al 1878 (vol. II). Aquests materials es poden consultar en línia, en una versió digital a cura de la Universitat Autònoma de Barcelona: <https://ddd.uab.cat/record/73592>. A la presentació de la pàgina web s'hi troben dades bibliogràfiques més precises.

3 AMBRÓS, MARÇAL «Excursió a Pedralbes» (*Memòries*, I, pàg. 5-7).

Cal entendre que tant l'interès envers el passat català –i, més concretament, els segles gòtics, que representen el període més notable de puixança nacional, segons interpretacions modernes– com la fascinació per la mort antiga i els seus contextos són formes d'esperit pròpies del Romanticisme, del qual estan encara impregnats, tardanament, els nostres excursionistes.⁴ Alhora, el gust envers les formes d'art gòtic triomfa al pensament estètic generalitzat de les noves generacions, i ja comença a donar lloc, a través de reinterpretacions més o menys acadèmiques, a l'arquitectura neogòtica finisecular, sobretot gràcies a les obres de la façana de la catedral de Barcelona (a partir del 1855), a càrrec de Josep Oriol Mestres, pare del poeta Apel·les.⁵ Ara bé, entre els primerencs joves socis de l'entitat no hi trobarem grans protagonistes de la creació artística, sinó, més aviat, un gust incipient envers la relectura i la recuperació plàstica de l'art gòtic, que donarà formes molt concretes, de moment, en les arts aplicades. D'aquí que la revisió, la recuperació de l'art medieval i la passió pel món de la mort antiga arribin a un punt de trobada en l'estètica del sepulcre gòtic, de la mort gòtica: es tracta, clarament, de la memòria d'una mort reinterpretada, requalificada en el record en benefici de la consciència romàntica d'una mort no només històrica, sinó també personal i segura.

Eudald Canibell i l'Exposició d'Arts Sumptuàries

Un dels membres de l'Associació cap al qual volem cridar de seguida l'atenció és el jove Eudald Canibell (o *Canivell*, 1858-1928), que el dia de l'excursió a Pedralbes tenia tot just divuit anys, i que va ser dels primers a enriquir el Museu de l'Associació perquè al monestir –informava als seus consocis– pel seu compte «havia adquirit un fragment d'una estàtua de marbre que posava a disposició de l'Associació» (pàg. 7).

Poc sabem, com és natural, d'aquest noi barceloní, que no havia tingut encara ocasió de distingir-se, com faria més endavant, en les arts aplicades. El fet és que el trobem l'any següent al Maresme, en una excursió personal que el duia a Argentona per

4 Entre els socis fundadors de l'ACEC, probablement el més influït pel Romanticisme literari era Marçal Ambrós i Ortiz, el qual firma el següent passatge de l'«Excursió a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron», del 18 de març del 1877 (*Memòries*, I, pàg. 30-33): «No puc passar per alt [...] una escena que podia inspirar una magnífica composició a un poeta o bé un bonic quadro a un pintor. Era migdia i estàvem en lo fossar de Sant Genís d'Agudells; de sobte brandà una de les campanes i, descobrint-nos tots, formàrem per casualitat un preciós agrupament. Al fons, un rengle de migrats xiprers ajuntant-se ab l'aplomat cel; un xic més ençà se destacava, de costat, una pesada creu que serveix de remat a un panteon, i en primer terme los excursionistes formant un cercle i tenint al mig lo Sr. Rector, que entonava l'Angelus Domini».

5 Després de l'excursió fundacional a Montgat, la primera sortida maresmenca de l'ACEC va dur-se terme el 25 de febrer del 1877, en què, entre altres socis, Josep Fiter i Eudald Canibell van visitar el castell de Vilassar (Eudald CANIBELL, «Excursió a Vilassar», *Memòries*, I, pàg. 21-28). Pot ser útil tenir en compte que trobem Josep ORIOL Mestres al mateix lloc uns quants anys després, amb motiu d'una excursió a càrrec de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, el 6 de gener del 1885 (Buigas, 1886).

motius privats; així i tot, Canibell va oferir la memòria de la seva sortida a l'Associació en un discurs que es va llegir el 16 de novembre del 1877 i es va publicar al primer volum de les *Memòries*.⁶

No era la seva primera excursió maresmenca ni la primera en aquest territori relacionada amb la Catalanista. Recordem que l'entitat s'havia creat després d'una excursió a Mongat, tot encetant un itinerari que, segons la directiva i els entusiasmes personals del president Fiter, havien de dur els aventurers barcelonins tot al llarg de «les gloriores recordances del passat, [que condueixen a] la contemplació de monuments dignes d'estudi».⁷ En el traçat ferroviari del litoral, aquests monuments seran els castells del turó de Montgat, de Burriac, de Vilassar i de Nofre Arnau al turó de la Mata. Aquesta és, doncs, una herència irrenunciable de Josep Fiter: les *glorioses recordances* que el tenen enyorat, perquè ell també, com els seus companys de viatge, vol seguir les traces de la mort antiga. Ara bé, en aquest cas parlem d'una altra mena d'estàndard romàntic: la mort heroica, el regueró de la sang dels *màrtirs* que van defensar, fonamentalment durant la Guerra del Francès, i gràcies a llurs gestes militars, la identitat catalana des de les fortaleses del Maresme. Però Eudald Canibell, amic de primera hora de l'Associació Catalanista, tenia una enyorança decididament gòtica. Amb els anys, quan es formarà com a il·lustrador, gravador i impressor de bibliòfil, gaudirà d'una certa fama tipogràfica com a inventor i fonedor dels caràcters coneguts, precisament, com a tipus Gòtic Tortis (1891) i Gòtic Incunable Canibell (Freixa, 2006, pàg. 148).

Al seu discurs adreçat als consocis excursionistes per tal d'informar-los de l'excursió a Argentona, Eudald Canibell se'ns presenta, llegint-ho ara, d'una manera lleugerament enigmàtica que, però, no devia sorprendre, pel que entenem, l'auditori: «Complint no fa molt temps la comanda amb què tan immerescudament se'm distingí per la comissió organitzadora de l'última Exposició d'Arts Sumptuàries antigues i modernes, poguí recórrer algun punt no visitat per nostra aimada Associació. Un d'ells és Argentona». Es refereix, de fet, a l'exposició d'aquest nom, *Arts Sumptuàries*, organitzada per l'Ajuntament de Barcelona i celebrada el setembre i l'octubre del 1877, amb seu a la nova Universitat. Entre els responsables de l'exposició trobem Josep Fiter i Ayner –pare de Josep Fiter i Inglès–, que, a través de la seva empresa de blondes i sederies, ja havia participat precedentment en diverses exposicions internacionals. A través d'aquest canal devia arribar al jove Eudald Canibell l'«encàrrec» de trobar alguna peça antiga, vet aquí el seu interès pels materials artístics d'estil gòtic –que van ser els que més interès van desvetllar al llarg de l'exposició, tal com es dedueix de l'Àlbum *heliogràfic de la exposició de artes suntuarias antiguas y modernas* (1877) (Bassegoda, 2014, pàg. 42-46).

6 CANIBELL, EUDALD «Excursió a Argentona i Òrrius» (*Memòries*, I, pàg. 154-161).

7 FITER I INGLÈS, JOSEP «Dos records d'una excursió a Balaguer», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, I, núm. 2 (20 de desembre del 1878), pàg. 21-24.

Eudald Canibell i els sepulcres de Sant Pere de Clarà

Canibell ja demostra interès envers el temple de Sant Pere de Clarà només saludar el rector de l'església de Sant Julià d'Argentona, que aleshores devia ser Mn. Ramon Valls:⁸ «Com nostre consoci Sr. [Roman] Arnet –va escriure a la seva ressenya– m'havia dit que el Sr. Rector li havia indicat haver-hi per allí prop les runes d'un temple que se suposava era dels templaris, vaig indicar-li mon propòsit, que no era altre que el visitar-lo, i en efecte m'hi féu acompanyar».⁹ Adonem-nos que l'excursionista no coneix encara ni el nom de la masia –can Marc del Priorat–, ni el del temple –Sant Pere de Clarà–, ni que es tractava, de fet, d'un priorat benedictí adscrit inicialment al monestir de Sant Cugat i potseriorment al de Sant Pere de Casserres. Un cop arribat al lloc i desenganyat, no va deixar d'admirar aspectes arqueològics de l'edifici i d'interessar-se pels objectes de mobiliari que potser hauria volgut adquirir: «Algunes imatges antiquíssimes [que] lo Sr. Rector d'Argentona m'havia dit que quedaven allí», certs «papers de pell», és a dir, pergamins, envers els quals «jo me'n vegí impotent per a fer-los-hi vendre en cas d'ésser interessants i creguí del cas deixar-ho per si algun dia hi fem una excursió amb l'Associació, creient que aparentant indiferència seria més fàcil adquirir-los»; una pintura que representava sant Pere –com de fet és natural en una capella a ell dedicada, «en qual testa no escasseja mèrit. [...] I al dir-los que els ho compraria ja que ells no en feien res, varen demanar-me'n vuit duros, havent-me penedit després de no haver sabut fer lo comerciant».

Són ben clares, doncs, les intencions comercials d'Eudald Canibell, que tant podien beneficiar l'Exposició d'Arts Sumptuàries com el Museu de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, des del moment que, assegura als masovers amfitrions, «més endavant hi tornariem una colla que els maparia la casa i fins a ells [= en faria croquis i dibuixos]. I ben segur que el dia que hi fem una excursió serà profitosa com poques, puix devem passar per Mataró,¹⁰ podem arribar a les imponentes ruïnes del castell de Burriac i visitar Cabrera, Òrrius, Dosrius i Argentona».

I vet aquí que, un cop exhaurides totes les opcions de compra, entre altres motius, per manca de pressupost –com veiem, 40 pessetes eren massa per al xicot, no les devia dur pas a la butxaca–, entren en escena dos sepulcres gòtics, part dels quals Canibell endevina oblidats a l'interior de la capella de Sant Pere de Clarà: «Com havia vist en un racó les tapes de dos sepulcres, vaig preguntar si tenien lo restant de l'urna, i em mostraren damunt d'un safreig aquells objectes, qual destino és avui lo de servir de planter per a tarongers, essent les dues calaveres que contenien soterrades allí no lluny. Se'm digué

8 Rector d'Argentona entre el 1875 i el 1877 (CLAVELL, 1990, pàg. 200).

9 Sobre el temple i el conjunt arquitectònic, veg. CARRERAS, 1891, pàg. 89-97: «PRIORAT DE SANT PERE DE CLARÀ».

10 Necessàriament, perquè per a qualsevol de les destinacions proposades calia baixar a l'estació de tren de Mataró i continuar l'excursió en tartana.

eren d'una alçària més que regular. Lo lloc que ocuparien los sepulcres sembla que seria l'un al bell costat de la porta, on se veu un ninxo gòtic que guarda relació amb un d'ells, i l'altre en l'interior del temple, allí on resten ara ambdues tapes. Vaig recordar-me que no havia vist les carteles que acostumen a sostenir los sepulcres gòtics i em digueren que eren dos lleons que havien donat a un subjecte de Barcelona».

Vet aquí que, tanta informació com ens dona Eudald Canibell, tan buides com s'emporta les mans cap a Barcelona. Nosaltres, més interessats en el vessant llegendari que no pas en l'historicisme (si no fos que estirem el fil dels sepulcres maresmençs, i així i tot, no només des d'un punt de vista material), n'aprenem la vitalitat d'una creença directament relacionada amb el món de la llegenda: el gegantisme dels esquelets antics, una convicció present en l'imaginari d'arreu: «Se'm digué que [les dues calaveres] eren d'una alçària més que regular». Notem, però, que aquesta característica no els atorga cap dignitat particular, des del moment que les ossades eren «soterrades allí no lluny» sense gaire respecte. I se'ns fa estranya, alhora, aquesta seguretat relativa a les dimensions dels difunts, des del moment que els sepulcres de què parlem no ho eren de mesura humana, sinó que es tractava d'ossaris on eren recollides, no pas de manera endreçada, les restes òssies de cadàvers descarnificats i desarticulats.

Els inicis de l'espoli artístic

Perquè de fet, diguem-ho ara, nosaltres coneixem bé aquests sepulcres, que han arribat fins a nosaltres –veurem com Joaquim Graupera, autor de diversos treballs sobre el tema, escriu que «de la funció funerària del monestir de Clarà s'han conservat solament tres sarcòfags [i no pas dos, com informava Canibell],¹¹ que semblen osseres petites, no aptes per contenir els cadàvers sencers d'un adult, però sí per guardar l'ossada d'una o diverses persones».¹² Ens consten amb claredat científica les mesures dels sarcòfags, llur decoració, col·locació originària i història, aspectes que aquí no interessen des del moment que, com Eudald Canibell, també nosaltres estem seguint una funció exclusivament artística, estètica i funerària.

11 Malgrat tota la bibliografia que hem consultat, només Joaquim Graupera es refereix repetidament, als seus estudis, a aquest eventual tercer sepulcre. Com que per a l'economia d'aquest treball aquest aspecte no té més importància, remetem directament a la tesi doctoral de Graupera (2012, cap. IV), on l'autor aprofundeix en els aspectes materials, arqueològics i històrics de les sepultures de Sant Pere de Clarà, tot resumint i ampliant la bibliografia precedent.

12 Tot i que hem consultat diversos articles de l'autor, aquí citem a partir de Graupera, 2003. Agraïm al laboratori maresmenç la seva amable col·laboració a l'hora de localitzar bibliografia per redactar aquest apartat.

Ara bé, de la breu ressenya de l'excursionista barceloní, tenint en compte fragments que més amunt no hem citat, ens adonem que, tot i que Argentona no era pas un anar i venir de turistes curiosos, tampoc no era una localitat esborrada de les rutes d'intel·lectuals i artistes excursionistes o aventurers. El famós i malaguanyat dibuixant Tomàs Padró (1840-1877), que acabava de traspasar aquell mateix any, «va enriquir son àlbum –escriu encara Eudald Canibell– amb un ben acabat dibuix [de la trona de magnífica talla de l'església de Sant Julià d'Argentona], que féu entusiasmar el celebrat artista Sr. Francesc Sans i Cabot», aleshores director del Museu del Prado, el qual, «amb greu recança d'en Padró va arrencar aquella perla de son àlbum»; no és poc de cara al legítim orgull argentoní. Però, a més, Josep Puiggarí, un dels principals promotors de l'Exposició d'Arts Sumptuàries de Barcelona, coneixia ja i elogiava el retaule de l'església parroquial d'Argentona, «que considera ell una obra importantíssima per als estudis indumentaris». Recordem, a més, que un dels membres més actius de l'Associació Catalanista, Roman Arnet, havia entrat de manera anticipada en contacte amb el rector d'Argentona abans de la primera excursió d'Eudald Canibell, i que a través d'aquest canal el jove goticista havia sabut que «per allí prop [hi havia] les ruïnes d'un temple que se suposava era dels templaris». Totes aquestes coincidències de noms i relacions, de neogoticisme espiritual i comercial, no pot ser casual, ni en trauríem ben bé l'entrellat, perquè un recomanable secretisme acompanyava certes operacions: abans de Canibell, havia passat a tafanejar a la capella de Sant Pere de Clarà «un subjecte de Barcelona», del qual, com és natural, no en coneixem les generalitats, que s'havia interessat de manera extrema per l'estètica gòtica de l'art funerari, fins al punt que s'havia endut –i Canibell no va endur-se res– els sòcols de fusta amb relleu de lleó damunt dels quals havien reposat els sarcòfags medievals. *Un subjecte de Barcelona...*

És natural que, a mesura que creixia l'atenció social envers l'art gòtic, tan detractat durant els segles en què havia dominat a Catalunya «el mal gust» propi del barroc i el seu llegat –segons l'estètica de Canibell–,¹³ s'intensificava i s'accelerava el procés d'espoli o salvaguarda (diguem-ne com vulguem) del patrimoni artístic escampat pel territori. S'havien desvetllat col·leccionistes, antiquaris i mediadors, als quals ara s'unien els excursionistes i, com veurem tot seguit, també els intel·lectuals i artistes directament relacionats amb la població argentonina.

13 A la memòria de l'«Excursió a Argentona i Burriac», del 17 de febrer del 1878 (*Memòries*, II, pàg. 76-78), Canibell aclarirà que el quadre que representa sant Pere a Clarà, «per la part de ropatges, se ressent de l'època (segle XVII o XVIII)», és a dir, té influències del «mal gust» propi del barroc. No agraden a Eudald CANIBELL les innovacions i les reformes barroques, menys encara quan substitueixen obres anteriors, naturalment d'estil gòtic. La referència al «mal gust» de l'època ja l'havíem trobada abans en boca seva, a l'«Excursió a Vilassar» (*Memòries*, I, pàg. 21-27) del mes de febrer del 1877: «Entre el cercat i el castell, hi ha la capelleta qual retaule barroc, ple de pintures d'un marcat mal gust, res té de notable».

Francesc Carreras i Candi

Hem de referir-nos, en primer lloc, al secretari de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1888-1890), Francesc Carreras i Candi, tan íntimament relacionat amb Argentona. Sigui pel càrrec institucional, sigui pels afanys d'erudició d'aquell home enamorat del Maresme, se'ns fa més que comprensible que Francesc Carreras conegués no només la primera crònica excursionista d'Eudald Canibell, apareguda al volum I de les *Memòries*, sinó també la segona, quan Canibell, acompanyat per Ramon Arabia, va tornar amb les mateixes intencions comercials a can Marc d'Argentona, el 17 de febrer del 1878.¹⁴ La sortida estava tan mal organitzada, com totes les dels primers anys d'activitat de l'Associació, que, un cop a la masia, els excursionistes no van trobar-hi els amos i es van haver d'accontentar, gràcies a l'amabilitat dels masovers, amb mirar-se aquell bé de déu de relíquies gòtiques sense poder-ne adquirir cap. Llegim el passatge següent de l'acta de l'excursió: «A l'arribar a Argentona creguérem lo més oportú dirigir-nos a can Marc de la Pujada, prop d'Òrrius. L'objecte principal de dirigir-nos-hi era per a ampliar noves referents a l'existència en aquell lloc de documents que poguessen interessar-nos; mes, per desgràcia, lo propietari era fora: havia anat cap a Òrrius i sols hi havia lo masover, que només pogué mostrar-nos lo quadro de sant Pere i los sepulcres de què ja vos vaig donar coneixement. [...] Que en aquella casa hi resta moblatge digne d'atenció no sols és probable, sinó que no en tinc dubte».

Cal tenir en compte que aquesta segona ressenya, tot i que es refereix a l'any 1878, no es va publicar al volum segon de les *Memòries* fins deu anys més tard, el 1888, és a dir, quan Francesc Carreras i Candi era secretari de l'entitat. I el notable historiador aclarirà, tres anys després, que «nosaltres anys enrere havíem vist també [els dos sepulcres gòtics] servint de testos a flors» (Carreras, 1891, pàg. 97). I confirma amb les paraules següents allò que nosaltres ja hem anticipat més amunt: «[Al segle XIX] cessa la història del Priorat [de Sant Pere de Clarà], per a començar lo que bé en podem dir de l'escampament de sos restos i despulles, i començ de sa total desaparició. Canibell refereix que dues velles imatges de fusta, de Maria Santíssima i de Jesús en la creu, quan, en l'any 1877, féu una visita a Clarà, poc feia havien estat cremades per sos propietaris, a fi d'evitar ocasió a irreverències. Dos gòtics sepulcres sense inscripcions [...] han estat comprats [...] pel preu de trenta pessetes. Ja los lleons que serviren de sòcols als sepulcres se'ls endugué, segons Canibell, un subjecte de Barcelona». Notem que Carreras i Candi fa l'inventari del mobiliari de la capella de Sant Pere a partir de la crònica de Canibell, cosa que ens demostra l'interès d'aquesta antiga testimoniança.

14 CANIBELL, EUDALD «Excursió a Argentona i Burriac» (*Memòries*, II, pàg. 76-78).

Ningú no havia adquirit, amb tot això, el quadre que representa sant Pere i que tant havia cridat l'atenció d'Eudald Canibell, probablement perquè era, segons Carreras, «de mitjà mèrit artístic i bastant deteriorat» (Carreras, 1891, pàg. 97). El fet és que el 1891 els dos sepulcres gòtics ja no eren a Clarà.

Josep Puig i Cadafalch

Abans ja hem assenyalat la possibilitat que hi hagués un discret secretisme en relació amb les transaccions comercials relacionades amb la dispersió del patrimoni artístic d'àmbit rural. I ara no podem evitar de pensar que no sembla versemblant que Carreras i Candi ignorés que els sepulcres gòtics de Clarà eren a disposició de la parròquia i, per tant, de Puig i Cadafalch, el qual, a la fi del segle XIX, va rebre l'encàrrec de restaurar l'església de Sant Julià d'Argentona. De manera paral·lela, l'arquitecte mataroní duia a terme en territori maresmenc la seva fusió estètica personal de les tendències neogòtiques d'arrel romàntica amb el decorativisme propi del modernisme –n'és un bon exemple, a Mataró, la casa Coll i Regàs (1898)–; i enllestia la seva residència estiuenca no gaire lluny de l'església d'Argentona (1897-1905). Al capdavall, el 1906 reapareixen,¹⁵ un a la dreta i l'altre a l'esquerra de la façana de l'església de Sant Julià, els dos sepulcres adquirits a Sant Pere de Clarà, de manera que hem d'atribuir al restaurador la responsabilitat última de la seva adquisició, o, si més no, de la seva incorporació al temple, sens dubte per tal de preservar-ne la integritat –entre altres motivacions estilístiques–. Amb això el neogoticisme arquitectònic torna, de manera puntual, al seu esperit històric i historicista, des del moment que els seus criteris s'havien difós com a nova tendència arquitectònica, fonamentalment en les obres de restauració de monuments antics, i només en un segon moment com a reinterpretació de l'antiga memòria col·lectiva. La col·locació dels sepulcres a una altura notable assumeix dues funcions: en primer lloc, la d'accentuar la verticalitat de la façana, d'acord amb l'espiritualitat gòtica, que esdevenia plàstica en la reconstrucció; i, en segon lloc, per tal d'allunyar la mort gòtica de la matèria terrena i acostar-la cap a allò que és diví.¹⁶ No es pot evitar de notar que això s'esdevé amb unes

15 Extraïem la data del 1906 com l'efectiva de la col·locació dels sepulcres a la façana de l'església de Sant Julià d'una nota manuscrita de Francesc Carreras i Candi parcialment publicada dins Graupera, 2013, pàg. 26. Agraïm a l'autor d'aquest article l'amabilitat a l'hora de lliurar-nos una còpia estesa del manuscrit esmentat.

16 Sense sortir de l'església parroquial d'Argentona i, per tant, en un escenari molt adequat perquè puguem considerar vàlid un cert paral·lisme, podem tenir en compte una anècdota (no pas un miracle) que va desvetllar l'interès del bisbe l'any 1629. Ens referim a la «Trobada d'un cos incorrupte», a la qual Jaume Clavell va dedicar un capítol al seu llibre sobre *Argentona. Història i records* (1990, pàg. 217-218). Aquest cos incorrupte, abans de ser considerat miraculós –tal com pretenia la comunitat parroquial argentonina–, segons ordenava el bisbe l'havien d'analitzar el nunci apostòlic i un seguit de cirurgians, notaris i familiars del Sant Ofici, per tal que en resultés una relació que en acabat seria lliurada al Sant Pare, que s'hi hauria de pronunciar en cas d'interès. Mentre aquest tràmit no s'hagués dut a terme, manava el bisbe que els responsables «posaran [lo dit cos] sens

intencions esteticistes que ja no són les romàntiques de trenta anys enrere, quan Canibell havia apreciat els sepulcres plens de terra amb funcions de planter. Ara, el 1906, el neogoticisme –hereu també del Romanticisme, però amb una maduració pròpia i, en efecte, *moderna*, d'acord amb la seva pretesa definició–, evoluciona a partir de les pròpies arrels per tal d'integrar-se en el modernisme imperant.

Finalment, voldríem provar d'extreure conclusions tot recordant i donant valor a l'adjectivació, severa i lleugerament pomposa, amb la qual hem anat escampant certs epítets amb voluntat definitòria envers la *mort medieval*, objecte de l'interès d'aquesta trobada. N'hem dit, fonamentalment, per motius cronològics i historicistes, *la mort antiga*; per motius estilístics, *la mort gòtica*; tot acostant-nos al Romanticisme, l'hem qualificada de *mort recordada* i *reinterpretada*, o bé *mort heroica*, fins i tot *personal i segura*. Ara, amb el triomf del neogoticisme creatiu i recreatiu dels anys del modernisme, podem ben considerar-la, si més no a la parròquia de Sant Julià, una *mort decorativa*. És més, si amb aquest decorativisme la comunitat volia recuperar alhora, si volia reivindicar un passat esplendorós, si en volia fer una bandera en defensa d'una història gloriosa local, potser podríem atribuir-li –també de manera severa i pomposa– una definició psicològicament activa i militant: la d'una mort no només *decorativa*, sinó, fonamentalment, *condecorativa*.

Medalles gòtiques al pit de la façana gòtica de Sant Julià.

BIBLIOGRAFIA

Álbum (1877): *Álbum heliográfico de la exposición de artes suntuarias antiguas y modernas celebrada en el edificio de la Universidad de Barcelona en septiembre y octubre de 1877*. Barcelona: Pablo Riera.

BASSEGODA, BONAVENTURA (2014): «L'apreciació de l'art medieval en les primeres col·leccions catalanes», dins Bonaventura Bassegoda - Ignasi Domènech (eds.), *Mercat de l'art, col·leccionisme i museus*. Universitat Autònoma de Barcelona et al., pàg. 25-50.

BUÏGAS I MONRAVÀ, GAIETÀ (1886): *Castillo de Vilassar; memoria descriptiva*. Barcelona: Fidel Giró.

elevació ni altre senyal de veneració» i evitaran que se li puguin prendre relíquies o pregar-hi. Notem, doncs, que amb la col·locació dels sepulcres gòtics *amb elevació* a la façana de l'església, Puig i Cadafalch torna a la mort gòtica una verticalitat d'origen medieval interrompuda pels criteris del Concili de Trento (des del moment que a Sant Pere de Clarà els sarcòfags es trobaven en sengles nínxols a una certa distància de terra).

CARRERAS I CANDI, FRANCESC (1891): *Argentona històrica*. Barcelona: Impremta de La Renaixensa.

CLAVELL I NOGUERAS, JAUME (1990): *Argentona, història i records*. Ajuntament d'Argentona: La Juliana.

DURAN SOLÀ, LLUÍS (2009): *Breu història del catalanisme. I, Del segle XIX a la Dictadura de Primo de Rivera*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

FREIXA, MIREIA (2006): «Architecture and Design of Modernista Era», dins William H. Robinson (et al.), *Barcelona and modernity: Picasso, Gaudí, Miró, Dalí*. Cleveland Museum of Art: Yale University Press, pàg. 144-151.

GRAUPERA I GRAUPERA, JOAQUIM (2003): «El priorat de Sant Pere de Clarà. Panteó funerari de les nissagues de Sant Vicenç i Des Bosc (Argentona, El Maresme)», dins *XIX Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró: Museu-Arxiu de Santa Maria, pàg. 165-186.

GRAUPERA I GRAUPERA, JOAQUIM (2012): *L'art gòtic al Baix Maresme (segles XIII al XVI. Art i promoció artística en una zona perifèrica del comtat de Barcelona*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, dir. Francesca Español i Bertran [versió en línia: www.tdx.cat/handle/10803/80834#page=1].

GRAUPERA I GRAUPERA, JOAQUIM (2013): [«Francesc Carreras Candi i l'excursionisme científic. La seva contribució al coneixement del Maresme»](#), dins *Fonts*, núm. 56 (octubre de 2013), pàg. 25-28.

Memòries: *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques*. Barcelona: Estampa de Jaume Jepús, 1880 (I, 1876-77); 1888 (II, 1878).

SAMPER, EMILI (2013): *De l'anarquisme al folklore. Cels Gomis i Mestre (1841-1915)*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.